

ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ ТА СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

УДК 165.12:[81'42:141.78](045)
DOI: 10.31651/2076-5894-2019-2-3-14

КРЕТОВ Павло Васильович,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії та релігієзнавства
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

КРЕТОВА Олена Іванівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри російської мови,
зарубіжної літератури та методики навчання
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького,
e-mail: ataraksia@ukr.net

ГЕРМЕНЕВТИКА ВІДМІННОСТІ ТА ІМОВІРНІСНИЙ СУБ'ЄКТ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ Д. БАРТЕЛМІ)

Актуальність статті визначається пошуками сучасної філософської антропології та проблематизацією концепцій суб'єкта і розуміння на тлі потужної соціокультурної динаміки життєсвіту людини. Метою розвідки є розгляд питання про постання герменевтичного модусу відмінності у кореляції з проблематикою розуміння, смислогенерації та трансформації філософемі суб'єкта в сучасному літературному наративі на прикладі малої прози Д. Бартелмі. У дослідженні використано методологію історико-філософського поняттєвого аналізу, культурологічного, літературознавчого компаративного аналізу, феноменологічний і герменевтичний підходи. Результатом дослідження є констатація постання герменевтики відмінності як модусу розуміння, притаманного сучасним наративу та філософсько-літературному дискурсу, а також обґрунтування концепту імовірного суб'єкта як сучасної трансформи класичної суб'єктності в гіперреальності життєсвіту сучасної людини. Аргументовано тезу про генетичний зв'язок герменевтики відмінності з традицією філософської герменевтики ХХ ст., проектами феноменології Е. Гусерля та трансцендентальної онтології М. Гайдеггера. На прикладі малої прози американського письменника Д. Бартелмі проілюстровано генерацію смислу в тексті у моделі герменевтики відмінності, а також постання імовірного суб'єкта як модусу розуміння і монолітизації фрагментованих сприйманих смислів у децентрованому дискурсі та плюральних мовних практиках пост- і метамодерну.

Ключові слова: суб'єкт, герменевтика відмінності, імовірнісний суб'єкт, наратив, постмодерн, текст, Д. Бартелмі.

*«Як радісно усвідомлювати, що всі наші зусилля
неминуче виявляться марними, абсолютно марними,
і поставлена нами мета вічно буде манити здалека,
надаючи сенсу нашому існуванню»
(«Ніщо: попереднє дослідження».
Д. Бартелмі. «60 оповідань», 1981)*

Постановка проблеми. Стаття продовжує дослідження філософських аспектів постмодерної та метамодерної поетики. Попередню розвідку [1] було присвячено дослідженню специфіки кореляції між філософемою суб'єкта та пародією, гротеском, автопародією як структурними й смисловими принципами організації постмодерного

тексту, а також було розглянуто питання онтологізації-деонтологізації тексту як певного цілого в межах метанаративу як дискурсивної дескрипції реальності і запропоновано розширену інтерпретацію поняття метапоетики принагідно до постмодерного тексту з огляду на філософську рецепцію мовної картини світу та її функціонування в свідомості людини.

Актуальність статті обумовлена констатаціями в сучасній фаховій літературі [2] необхідності осмислення притаманного сучасному суспільству колапсу довіри як феномену соціальної епістемології, що, на нашу думку, свідчить також і про зміну парадигм мовлення і дискурсу, комунікації та розуміння. Ліотарівська концепція диференду (*le differend*), яка фіксує ситуацію колізійності й суперечливості (аж до повної протилежності дискурсивних практик як фразових режимів чи мовних ігор у фрагментованих постмодерних дискурсі, наративі й тексті) демонструє атрибутивну (але не сутнісну, оскільки постмодерна естетика, на відміну від модерної, зазвичай відмовляє текстові в онтологізації) ознаку наративу. Такий стан речей ускладнює концептуальну дескрипцію і демаркацію наявної в досвіді та мисленій спекулятивної реальності, що в контексті постання інформаційного простору існування людини й цифрових форм та алгоритмів комунікації може онтологізувати мало не будь-який наратив як підставу розуміння й пояснення не лише у вимірі епістемології, але і філософської антропології. Здатність продукувати наратив постає як фундаментальна онтологічна предикація буття. Очевидно, що дискурси гуманітарного знання, включно з літературними, за таких умов набувають особливої релевантності. На нашу думку, це робить цілком логічним і доречним звернення до філософського підґрунтя поетики постмодерної та метамодерної традицій і розгляду у цьому контексті генези парадигми філософської герменевтики.

Метою статті є проблематизація питання про постання герменевтичного модусу відмінності у кореляції з проблематикою розуміння, смислогенерації та трансформації філософське суб'єкта в сучасному літературному наративі на прикладі малої прози Д. Бартелмі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику, маніфестовану в розвідці, розвивали зарубіжні та вітчизняні дослідники, зокрема М. Гайдеггер, Ю. Габермас, Ю. Крістева, Ж.-Ф. Ліотар, Г. Гарман, Р. Барт, С. Жижек, С. Юрков, О. Князева, В. Руднев, О. Палій, І. Ільїн, К. Штайн, А. Татаренко, Н. Маньковська, О. Зозуля, Д. Затонський, В. Пігулевський, М. Епштейн, Е. Ляпушкіна, Н. Протіч, У. Драг та ін.

Виклад основного матеріалу. У контексті теми розвідки видається необхідним ретроспективне звернення до традиції постання герменевтичної парадигми у філософії ХХ ст. У межах феноменології Е. Гусерля, навіть за умови прийняття до уваги розвитку і зміни його поглядів протягом усього періоду творчості, фундаментальною та смислогенеруючою є концепція трансцендентального суб'єкта, сформульована ним в оперті на настанови «Критики чистого розуму» І. Канта. Кантівський трансцендентальний суб'єкт як чиста свідомість трансформується в Е. Гусерля у корелятивну систему стосунків чистої свідомості та чистої предметності, даної в інтенціональності свідомості. Таким чином, трансцендентальний суб'єкт постає як чисте становлення, регульоване динамічним горизонтом смислів. Отже, розуміння структурується від горизонту смислів до життєвіту в прямій залежності від інтенціональної структури свідомості. Принагідно до літератури як мистецтва «створення світів» це може означати подвоєння або навіть певну рекурсію розуміння й смислу стосовно емпіричної реальності. У літературі креативна, формо- та смислотворча функція свідомості й уяви очевидна і не затінена предметною реальністю денотатів, чи то референтів, знаків семіотичного коду мови. Можна навіть сказати, що Е. Гусерль парадоксальним чином повертає герменевтику до християнської екзегетичної традиції, в аспекті ейдетичного наповнення предметного змісту свідомості. Учень Е. Гусерля М. Гайдеггер унаочнює рух від феноменології в бік філософської антропології, актуалізуючи *Dasein* у зв'язку з мовою, яка тільки і є сферою, де істинне буття відкриває і з'ясовує себе. Мова, отже, не є суб'єктивною по відношенню до людської інтерпретації, оскільки, являючи

собою «дім буття», принципово не може виступати лише як семіотичний код, а водночас привідкриває й приховує істину – привідкриває буття, одночасно приховуючи сутність («Із розмови про мову», 1954) [3]. Ця «двоскладовість» буття та сушого фіксує їх приналежність одне одному в мові. Отже, герменевтика є о-присутненням смислу, сутності, тоді як мовлення є о-присутненням буття. «Являючи суще, слово не ліквідує буття, але залишає його в тіні, яка дозволяє розрізнити світло, в якому являє себе суще. Отже, слово, здійснюючи відкритість буття, тим самим одночасно і приховує буття» [4, с. 35], – пише сучасна дослідниця. М. Гайдеггер зазначає, що він в «Бутті і часі» розуміє герменевтику як спробу визначити сутність інтерпретації із самої герменевтики, але пізніше пішов далі у своїх міркуваннях. Розглядаючи поняття оповіді, казання (умовно – наративу), на питання, що означає казати, філософ відповідає: «Імовірно, те ж саме, що й показувати в сенсі: уможливити появу і з'яву, проте в сенсі подавання знаку» [3, с. 127].

Таким чином, герменевтика постає в процесуальності, позначеній символом шляху, оскільки, «глянувши у сутність сказання, мислення лиш починає той шлях, що повертає нас із лише метафізичного уявлення у зважання на знаки того послання, чіми посланцями ми колись хотіли б стати» [3, с. 127]. І цей шлях вказує на те, що герменевтика має бути пов'язана насамперед з дологічним, довербальним, власне, докогнітивним розумінням, що суттєво відрізняється від підходу академічного літературознавства з його орієнтацією на об'єктивне знання, а отже, на межі метафізичного мислення.

Людина належить буттю, розуміючи свідомість необхідно передбачає інтенціональний об'єкт. Таким чином, онтологічно розуміння не пов'язане із жодними денотатами чи референтами мовних знаків, оскільки не відповідає жодному предмету, знаходячись поза суб'єкт-об'єктною дихотомією і постаючи як самототожне. Тому істина необхідно передбачає багатозначну мову і символічні конструкції, тобто мистецтво літератури та її естетика належать не сфері інструментального розуму, але сфері буття. Це може означати, що герменевтичне коло фіксує не лише зняття (в гегелівському сенсі) суб'єкт-об'єктної дихотомії в системах інтерпретатор-текст, знак-сигніфікат-денотат, але й відмінність як противагу тотожності та навіть сутності.

Антиесенціалізм, антилогофоноцентризм та спротив філософії присутності, притаманні останній третині ХХ ст., на нашу думку, укорінені саме в трансформі герменевтичної традиції, зміні модусу розуміння. Тобто, герменевтика відмінності не тлумачить, а сповіщає, робить причетним, якщо навіть свідомість можна визначити як досвід осмислення відмінностей. Знаменитий фрагмент із Ксенофана, в якому він говорить, що істинного знання про богів та інші предмети ніхто не отримає, а навіть якщо хтось випадково на нього натрапить, то не зможе його розпізнати, але «всім щось трохи здасться» [5, с. 173], може вважатися генетично вихідним для такої традиції розуміння герменевтики в західній філософії, тоді як сучасна результуюча філософії відмінності після Ж.-Ф. Ліютара та Ж. Дерріди проблематизує власне концепт як конструктивний елемент пізнання і розуміння, підважуючи багатовікові епістемологічні та когнітивні настанови й налаштування [6]. Нарешті, учень М. Гайдеггера Г.-Г. Гадамер, розвиваючи концепції діалектики, традиції та історизму, у своїй версії герменевтичного кола стверджує динаміку смислу єдиною формою його існування – коли діалог породжує смисл, який і є «злиттям горизонтів» вихідних сторін та структур діалогу чи полілогу.

Проблема полягає в тому, що зведення цього кола до системи, тобто редукція істини до методу, нівелює смисл. Власне, смисл народжується і зникає в процесі розуміння постійно. Тому будь-які спроби об'єктивізувати тексти і претексти літературного твору, як вихопленої з потоку і миттєво замороженої хвилі, якщо скористатися метафорою, спроби зупинити мить, статизувати динаміку є обмеженими. Літературознавство ХХ ст. спиралося на традиції філософської герменевтики в межах парадигм рецептивної естетики (Р. Інгарден, Г. Яус, В. Ізер), пояснюючої герменевтики (у варіантах структуралізму (А. Греймас, Ж. Коке, Ю. Лотман) і постструктуралізму (Р. Барт, М. Фуко, Ю. Крістева, У. Еко, Ж. Лакан), неомарксизму (С. Жижек) тощо. Філософський аналіз поезики постмодерну в цьому

контексті постає як спосіб «зсередини підірвати метафізичні форми мислення – тільки у тому випадку, якщо філософський текст є насправді літературним; тобто якщо можна показати, що при ближчому розгляді жанрова відмінність між філософією та літературою зникає» [7, с. 186], – за словом Ю. Габермаса. Філософ розглядає метод деконструкції Ж. Дерріди принагідно до філософського тексту, але ж цілком доречна і зворотна процедура; у випадку ж постмодерного тексту, то вона може видаватися просто неминучою з огляду на необхідність не просто атрибуції цитат у випадку постмодерного пастишу, алюзій, ремінісценцій, літературних рекурсій, але і спроби здійснення герменевтичного розуміння, яке передбачає як деконструкцію, так і реконструкцію.

Інтерпретативний хаос – чи не єдине, що загрожує самому існуванню поетики принагідно до постмодернізму в літературі, адже літературознавство з необхідністю раціоналізує естетичне переживання, що повертає реципієнта до щойно, здавалося б, деконструйованого логоцентричного й метафізичного мислення. Уникнути такої ситуації вповні навряд чи можливо, так само як і провести повну каталогізацію, скажімо, системи образів, претекстів і прекурсорних текстів, прихованих та явних цитат і запозичень у романах й новелах Д. Бартелмі. Але започаткувати нові смислові ряди та відкрити нові архітектонічні рівні як інтерпретації, так і аналізу саме так і можливо, оскільки це єдиний спосіб транспонувати естетичне й екзистенційне переживання у придатну для раціональної трансляції та рецепції дискурсивну форму. Інша справа, що це вже дискурс і герменевтика відмінності, в якому поняття втрачають самототожність присутності і набувають здатності «мерехтіти» (В'яч. Іванов) смислом, подібно до символів, стають смислогенеруючими моделями (О. Лосєв) реальності. Тому поетика постмодерного тексту постає як дисипативна система так само, як і її умовні об'єкти чи то предмети, релятивістський хаос, який вдає із себе лад. Прекрасною метафорою-прикладом цього феномену є оповідання Д. Бартелмі «Скляна гора», в якому нелінійно об'єднані, цілком як у постмодерністському ризоматичному об'єкті, головні інтенції і теми його творчості, причому від мовного рівня, рівня структури та дискурсивних форм (наразі маємо на увазі як спосіб побудови речень, синтактику, так і стилістику) до смислового і наративного рівнів. Оповідання складається зі 100 пронумерованих речень, кожне з яких представляє різні мовні практики – від стилістично низьких до нейтральних, що стосується і слововжитку, й ідіоматики. Формальне структурування цілого з певної кількості частин вказує на відношення адитивності, тобто кореляцію частин у межах цілого, й водночас є пародійно-іронічною відсилкою до маскультурних феноменів нумерології, сакральної арифметики й геометрії, конспірології та власне параноїдальної інтенції логоцентричних модусів розуміння й інтерпретації, до популярного «народного» криптоаналізу. Кожне речення утворює власну структуру ремінісценцій та алюзій на згаданих рівнях мови плюс загальнокультурні смисли; і всі вони разом утворюють складну аморфну структуру, яка постійно змінює свою форму, тобто маючи її, водночас її заперечує.

Наприклад, пародійним є використання сакральної в основних міфологічних системах (зокрема християнство, іслам, вікканство, скандинавська і кельтська міфологія та похідних від них, наприклад, масонської символіки) фігури трикутника як символу гори. Мотиви сходження як духовного зростання й самовдосконалення, здійснення героєм подвигу (цілком за Дж. Кемпбеллом) знижуються ситуативно та на рівні мовної практики. Предикація гори як скляної також підсилює пародійний ефект різноманітними символічними значеннями – від простої античної призми та єгипетських пірамід як символу подолання часу й смерті до паноптикона Дж. Бенґама, який, наприклад, на думку М. Фуко, є класичним новочасовим символом здійснення влади, панування й контролю. Власне кажучи, немає сенсу множити й перелічувати можливі смислові та символічні ряди. Центральними є образи гори, лицаря, глядачів, орла, самого «магічного символу», що насамкінець перетворюється в принцесу і, звісно, героя, який одночасно є наратором.

Маємо справу з цілком постмодерним пародіюванням, яке в результаті призводить до

гротескного ефекту – омріяний «магічний символ» перетворюється на фрагмент клішованої стереотипної масової культури з підкресленими предикаціями тілесності, минулості та недостатності, як і глядачі внизу, що «видирають золоті коронки у лицарів, котрі гинули, але ще не зовсім» біля підніжжя гори; орел з відрубаними «вірним кинджалом» ногами (пародійний комізм, зокрема, в тому, що у міфології і геральдиці цей прадавній солярний символ, крім духовного піднесення, символізує також владу і панування, а його лапи – інструменти його здійснення, зокрема в них він може тримати атрибутивні символи влади тощо); і насамкінець сама принцеса, яку кидають униз на поталу натовпові глядачів-учасників. Співвіднесеність магічного символу та принцеси може вказувати на босхійську гротескну уречевлену антропоморфність раціонального, лібідозні мотиви подолання зовнішньої та автоеротики, на хтонічний жах, який насправді зовсім не страшний, втративши ознаки нуміозності (Р. Отто) – трансцендентальності (позаяк став буденним). Адже страх передбачає доволі чітку систему онтологічних та етичних координат у розумінні наявної реальності, що притаманно, скоріше, поетиці модернізму, у випадку, наприклад, Г. Майрінка чи Г. Броха. Пародія наразі вказує на латентну гротескність реальності, в якій немає небес і немає пекла, але водночас немає і їх суміші, є лише безліч смислових і культурних фрагментів безкінечного пазлу, з яких в процесуальності іронічного сприйняття й мислення можна зібрати що завгодно, але це, втім, не має жодного значення: «59. Тепер его у всіх он до чого сильне, може і не потрібні вони, магічні символи?». Бунт проти розуму в постмодерній пародії теж пародіюється – йому відмовлено як в онтологічному статусі, так і в простій серйозності. Алюзії з античної міфології, середньовічної куртуазної культури, сучасної масової культури консумеризму підкреслюють споживання смислу цілком у тому дусі, як це репрезентували візуально у своїх пародійно-гротескних кіно- й театральних проектах сучасники Бартелмі – британський драматичний комік-гурт «Монті Пайтон» (Monty Python).

Сучасний канадський дослідник Н. Протіч (Nemanja Protic) вказує в своїй дисертації з промовистою назвою «Пантагрюель XXI століття: функції гротескної естетики в сучасному світі» на спроби постмодерністської естетики «знайти шлях через гротескні деформації людського тіла в творах літератури, кіно та коміксів до нелюдського світу, що розгортається на службі прогресивних політичних візій, навіть якщо автономність цього світу визнана» [8]. Ситуативний фрейм знижує також і заміна раціоналізованого «магічного символу» (масонська символіка піраміди й орла на атрибутах влади) на принцесу, що актуалізує еротичні мотиви бажання й володіння, але жодним чином не звільнення чи самовдосконалення. Згаданий вище «безкінечний пазл» як метафора постмодерної картини світу передбачає також парадоксальну реактуалізацію анаксагорівського принципу гомеомерій як насіння речей і середньовічної концепції *signatura rerum*, знаковості речей або, наприклад, звернення до голографічної моделі універсуму (Д. Бом), за якої всі частини цілого, яким є всесвіт включно зі свідомістю й матерією, утримують в собі весь порядок всесвіту як структурно, так і континуально в просторі й часі. І все це зібрано до купи завдяки континуальному імпліцитному характерові постмодерністського принципу відмінності як варіативної стохастичної онтології децентрованої реальності.

Таким чином, постмодерна візія реальності проблематизує саме поняття окремоті відповідно до відомого вислову Дж. Донна щодо того, що людина не є островом. Для поетики постмодерного дискурсу подібна настанова, на нашу думку, є релевантною, оскільки стосується саме метатеоретичного рівня картини світу і не лише частково – як славнозвісні/сумнозвісні концепції смерті автора (Р. Барт) і смерті суб'єкта (М. Фуко). Нам видається, що за цілком нелінійною логікою постмодерного мислення ключем до розуміння й адекватного переживання постмодерних мовних практик і дискурсу назагал є звернення не до аспектного вивчення феномену через частину до цілого, а дещо інша процедура. Зрозуміло, що у цьому контексті методи дедукції та індукції як модуси побудови структури умовиводу навряд чи є чинними, але традукція надає інтерпретації корпусу тексту, або тіла культури, певної глибини, стерео чи навіть поліскопичності. Власне, концепція складки Ж.

Дельоза, окреслена ним у «Логіці смислу» (1969), і є онтологічним підґрунтям для такого підходу до поетики.

Тому філософський аналіз у випадку текстів Д. Бартелмі полягає, імовірно, не в намаганні проілюструвати спекулятивну теоретичну концепцію конкретними прикладами, мотивами, моделями, образами, символами, мовною ідіоматикою тощо, а якраз у шляху від фрагменту пазла до іншого фрагменту, у просторі між якими і формується смисл інтермедійного та інтертекстуального цілого, що і є реалізацією герменевтики відмінності. Тому гіпотетичне ціле як не конгруентний текстові горизонт смислів постає якраз в лакунах, в тому, що не є сказаним, і в цьому сенсі постмодернізм, заперечуючи традицію, не спирається на неї, а, згідно з принципом пародійності, живиться нею (деррідіанське «спадання у мову»), як гротескні жуки-деревоточці у романі Дж. Барнса «Історія світу в 10½ розділах», які є водночас і нараторами. І ця традиція вельми поважна – від мовчання упанішад і пізньої творчості Л. Вітгенштайна до концепції фрагментарної свідомості в культурології та сучасного арт-хаусу, зокрема в кіностилістиці П. Грінуея чи Л. фон Трієра. Тому деякі аспекти сучасні дослідження літератури постмодернізму і безпосередньо творчості Д. Бартелмі [9] видаються недостатніми під цим кутом зору, оскільки застосовують цілком логоцентричну методологію до принципово децентрованого тексту. Сучасна дослідниця М. П. Блінова, намагаючись окреслити філософське підґрунтя іронічного модусу оповіді в літературі постмодерну, якраз зауважує необхідність «боротьби з владою метанаративу», розглядаючи при цьому «деавтоматизацію мислення», «шизофренічний дискурс», «конкуруючі мікронаративи», «руйнування моносемії тексту», «інтертекстуальні мовні ігри» тощо. При цьому дослідниця доходить висновку, що об'єднати «моральну проповідь» та «ігрову свободу» можливо, що є характерним для сучасної філософії» [10]. І цей висновок, на нашу думку, якраз сам може бути розглянутий в контексті постмодерної іронії як стежка в «саду розгалужених стежок» (Х. Л. Борхес). Наприклад, легко уявити собі постмодерний текст, який цілком імпліцитно пародійно використовує або і цілком складається (в техніці бріколажу) з уривків теоретичних досліджень на свою ж таки тему. Сучасний польський дослідник В. Драг вважає, що академічний професійний досвід класиків американської літератури «чорного гумору» з Бартелмі включно, зокрема їхній власний екзистенційний статус як оповідачів, професійних нараторів суттєво вплинув на формування метафікціонізму постмодерної новели та роману як переплетення різноманітних дискурсивних практик: «...уважний читач романів учених-метафікціоністів може помітити, що вплив їхньої участі в наукових колах був більш помітним, ніж вони були готові визнати. ...Це видно в наполегливості голосу літературного критика в їхніх творах. Цей голос, поруч з голосом автора, є найбільш поширеним засобом коментування конструкції, техніки й обґрунтування метакоментаря» [11, с. 38-39].

На нашу думку, це не лише ще одна ознака деконструкції традиційного суб'єкта в постмодерному дискурсі, але й ознака постання імовірнісного суб'єкта. Справді, професійне оперування вченого-гуманітарія дотичними до його фахової діяльності (а ця сфера включає чи не все, що може бути тлумачене як текст, і задіює семіотичні коди мови – від рекламних кліше й архетипічних стереотипів ідеології та маскультури до тезаурусу текстів літературної традиції і практики багатоманіття повсякденних дискурсів) мовними практиками й техніками сприяє десакралізації, десимволізації мовлення (*parole*) та формуванню моделі диференду (*le differend* – Ж. Ф. Ліотар), яка описує «нерозв'язні суперечності між фразовими режимами (мовними іграми) за відсутності великих регулятивних наративів» [12, с. 128]. Розуміємо, що згадані неконгруентні «малі наративи» взаємодіють між собою за принципом тотальної відмінності як пародійності, коли кожен є деформованим відображенням смислів та форми іншого. Герменевтика відмінності передбачає релятивістське ставлення до знака та визнання автономності й рівноправності семіотичних кодів, коли перманентний внутрішній монолог, який у контексті шизофренізації дискурсу постає як полілог, нав'язливе бурмотіння, голосовий фон, у якому втрачаються межі між частинами уявного цілого, постає варіантом

бахтінського поліфонізму, тлумаченого як гетероглосія (heteroglossia). Пригадаймо хоча б славетний «боконізм» класика американської літератури «чорного гумору» К. Воннегута і вже цілком постмодерністську побудову діалогів у кіностилістиці К. Тарантіно й численних епігонів.

Зауважимо, що навряд чи «моральна проповідь» або дидактизм будь-якого штибу можливі принагідно до метатеоретичних підстав метапоетики постмодерну, і коли М. Блінова говорить про певний «апофазис» як простір методології пізнання, опертий на апофатичну або негативну теологію Діонісія Ареопагіта стосовно мовних та умовно-світоглядних практик постмодернізму, маючи на увазі віднайдення цілого через його заперечення в опорі на метаболу («такий поетичний образ, в якому немає роздвоєння на «реальне», «ілюзорне», «пряме» та «переносне», але неперервність переходу від одного до іншого, їх справжня взаємопричетність, ми, на відміну від метафори, назвемо метаболою» [10]), то постає питання про форми фіксації і трансляції такого знання. Як відзначали дослідники малої прози Бартелмі [Див.: 13-16], його вірність цьому специфічно пародійному для постмодерної літератури жанру і формату вплинула на постання новели як метажанру в постмодерній поезиці за аналогією з тим, як, наприклад, М. Епштейн фіксує постання метаболою з метафори [17]. Важливо, що фрагментарність структури текстів Бартелмі позірно видається подібною до варіанту конструктивізму (Н. Луман, П. Вацлавік, Б. Латур) в літературі, але ситуація видається складнішою. В опорі на мовні одиниці лексичного й синтаксичного рівнів, специфічну систему мотивів, образів і графічного оформлення тексту виникає не предметна (референтно визначена) конструкція з названих елементів, а специфічна, як уже зазначалося, «нецілісна цілісність», ризоматичний об'єкт (пародійний та автопародійний, гротескний за самою своєю природою, немов уявний аморфний організм, який безкінечно поглинає частини себе та відтворює нові), рецепція якого і «збирання» основних конструктів відбувається на дологічному плані іманентності (Ж Дельоз). Це означає, що такі тексти Бартелмі, як «Скляна гора», «Вечірка», «Повітряна куля» тощо, не просто можуть читатися з будь-якого фрагмента у будь-якій послідовності, але і зовсім не обов'язково вимагають високого рівня освіти для забезпечення атрибуції символічних рядів та інтертекстуальних смислів. У цьому сенсі письмо Бартелмі подібне до високої китайської літератури доби класичних книг китайської освіченості – «І цзин», «Ліуй ши чунь цю», «Дао де цзин» та ін. – прочитати їх буквально зможе будь-хто за умови володіння базовою ієрогліфікою, але отримати естетичне задоволення й осягнути епістемологічний зміст – лише людина з класичною гуманітарною освітою.

Однак стверджувати пріоритет та перевагу другого варіанту стосовно першого в децентрованій антилогоцентричній реальності постмодерного тексту (як світу і світу як тексту) не доводиться. При цьому постмодерністська мала проза Бартелмі, на нашу думку, не є елітарною в снобістському розумінні цього слова, оскільки передбачає включення читача, знайомого із семіотичним кодом мови на будь-якому рівні готовності на відміну від, наприклад, класичних текстів німецької метафізики, що уособлює дух Просвітництва і торжество логоцентризму, включення, так би мовити, «з вулиці», «з корабля на бал», з живої практики мовлення, відокремленої від контекстів тезаурусу мови. Можемо припустити аналогію із властиво модерністським прийомом «потoku свідомості», але трансформованим у бік акцентування не лише безпосереднього досвіду сприйняття, а інтермедійного досвіду комунікації з реальністю, в якій номени і денотати, знаки й референти автономні, а Гусерлевий горизонт смислів наповнений Бодріаровими симулякрами, тобто копіями без оригіналу. Маємо своєрідну «смужку Мебіуса», коли, здавалося б, поверхове «ковзання» діалогічними чи монологічними комунікативними актами одномоментно переривається точкою сингулярності текстової тканини як гіпотетичного вибуху смислу, занурення в неосяжні контексти символічних смислових і структурних змістів, тобто переходом на інший бік смуги і навпаки.

Подібна «гойдалка», на нашу думку, є визначальною рисою метапоетики малої прози Бартелмі, і при цьому вона іманентна як у формальному, так і змістовному її рівнях, які, втім,

у більшості випадків невіддільні, подібно до мистецтва авангарду чи концептуального мистецтва, яке визначається як візуальне. Додамо, що в певний момент імітована суб'єктивність набуває певної аморфної стабільності, причому не мімікуючої щодо певного стилю, жанру, дискурсу та смислу, а цілком автономної, такої, що актуалізується в умовній точці біфуркації тексту як дисипативної системи, коли через хаос проривається ним же згенерований «вибух смислу». Ми б назвали це, цілком у дусі постмодерністської автопародії, імовірнісним суб'єктом, або «миттєвим (розчинним) суб'єктом» (*instant subject*) постмодерністського тексту, що з'являється і зникає за «вимогою» читача як вимогою якщо не раціоналізувати, то хоча б концептуалізувати стохастичний хаос смислових імовірностей тексту. Або зникає, як і з'являється, що цілком іронічно, довільно, подібно до кероллівського чеширського кота, та ще й в суперпозиції, подібно вже до кота Шредингера. Так реалізується кореляція між даністю коментатора і наратора в текстовій реальності. І ця «імовірність ідентичності», згенерована принципом відмінності, як той «випадок, що попереду кудлатий, а ззаду лисий» (*Fronte capillata, post est occasio calva*), є короткотерміною, плинною можливістю «зібрати» світ із розсипаних пазлів, аби потім знову розсипати їх.

Висновки. Герменевтика відмінності, генетично пов'язана з постмодерною парадигмою філософії відмінності, передбачає принципово нові форми й методи розуміння дискурсу, наративу та літературного тексту. Головною особливістю герменевтики відмінності є традуктивне тлумачення співвідношення елементів у складі умовного смислового цілого, яке заперечує будь-яку ієрархію, наступність і послідовність й спирається на тотальну кореляцію як взаємоперехід. Відмінність, таким чином, постає як епістемологічна настанова і фундаментальне когнітивне налаштування для розуміння й переживання децентрованої фрагментованої реальності.

Класичний трансцендентальний суб'єкт у межах герменевтики відмінності принагідно до постмодерного дискурсу і тексту трансформується в імовірнісного або релятивістського суб'єкта, основною рисою якого є смислова символічна пластичність, мерехтливість, аморфність. При цьому остання розуміється не як відсутність форми, а як специфічна динамічна форма породження/зникнення смислу, яка унаочнює процесуальність та інтенціональність свідомості. Відмінність, за такої інтерпретації, є фундаментальною підставою інтенціональності включно до можливості проблематизації співвідношення ноєми та ноєзису в класичному проекті феноменології Е. Гусерля. Імовірнісний суб'єкт є альтернативним не лише новочасовій Декартовій раціональності та Кантовому трансцендентальному суб'єкту, але й імпліцитно передбачає холистичне розуміння реальності поза дихотомією мислення й буття або суб'єкта та об'єкта.

Герменевтика відмінності принагідно до імовірнісного суб'єкта видається настановою, яка дозволить уникнути надмірних раціоналізації, схематизації та концептуалізації смислового цілого ускладненої новітньої гіперреальності людини, яка включає в себе не лише феноменологію свідомості, але і віртуальний вимір цифрових комунікативних технологій, текстову гіперреальність культури, потужну динаміку змін соціальних взаємодій людини в сучасному світі.

Під кутом зору герменевтики відмінності та філософської антропології підсумкова авторська збірка найкращих новел Д. Бартелмі «60 оповідань» може вважатися хрестоматійною для окреслення форм кореляції модерної, постмодерної та метамодерної естетики, оскільки фіксує не лише перехід від філософії присутності до філософії відмінності на рівні зміни модусу суб'єктності, але і з'ясовує, демонструє на яких смислових планах, завдяки яким мовним технікам та прийомам, якому метатеоретично-символічному ландшафту, формуванню якої відкритої структури це робиться.

Список використаної літератури:

1. Кретов П. В., Кретова О. І. Імовірнісний суб'єкт як агент пародійного наративу в постмодерному тексті / П. В. Кретов, О. І. Кретова // Вісник Черкаського університету. Серія: філософія. – 2019. – №1. – С. 62-71.

2. Goldman A. I., Whitcomb D. *Social Epistemology: Essential Readings* / A. I. Goldman, D. Whitcomb. – New York: Oxford University Press, 2011. – 368 p.
3. Гаїдеггер М. Дорогою до мови / М. Гаїдеггер; пер. з нім. В. Кам'янець. – Л.: Літопис, 2007. – 230 с.
4. Ляпушкіна Е. Введение в литературную герменевтику. Теория и практика / Е. Ляпушкіна. – М.: Рипол классик, 2019. – 255 с.
5. Фрагменты ранних греческих философов. Ч. 1. / под ред И. Д. Рожанского. – М.: Наука, 1989. – 575 с.
6. Еселев Е. А., Жданов С. Г. Философия различия: без понятия / Е. А. Еселев, С. Г. Жданов // Известия МГТУ «МАМИ». – 2013. – № 4(18). – С. 45-50.
7. Габермас Ю. Філософський дискурс модерну / Ю. Габермас; пер. з нім. та коментарі В. М. Купліна. – К.: Четверта хвиля, 2001. – 424 с.
8. Protic Nemanja. *The twenty-first century Pantagruel: the function of grotesque aesthetics in the contemporary world. A dissertation submitted to the faculty of graduate studies in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy, Graduate program in English* / Nemanja Protic. – York University Toronto, Ontario, 2015. – 413 p.
9. Гирич В. И. Символика в английской новеллистике конца XX – начала XXI века / В. И. Гирич // Вестник современной науки. – 2016. – № 10/1 (22). – С. 73-75.
10. Блинова М. П. Философская основа иронического модуса повествования в литературе постмодерна / М. П. Блинова // Научный журнал КубГАУ. – 2010. – №59(05). – С. 1-13.
11. Drag W. "I'm a I'm a Scholar at the Moment": The Voice of the Literary Critic in the Works of American Scholar-Metafictionists // *Sciendo*. – 2016. – Vol. 26. Iss. 1. – P. 36-51.
12. Енциклопедія постмодернізму / за ред. Ч. Е. Вінквіста та В. Е. Тейлора; пер. з англ. В. Шовкун. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – 504 с.
13. Мащенко О. А. Концепція та образ читача в творчості Дж. Барта та Д. Бартелма останньої чверті XX століття: автореф. дис. ... канд. філолог. наук: 10.01.04 – література зарубіжних країн / Олена Анатоліївна Мащенко. – Дніпропетровськ, 2005. – 24 с.
14. Павленко В. В. Труднощі перекладу постмодерністського художнього твору / В. В. Павленко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць. – 2014. – Вип. 45. – С. 296-300.
15. González Rodríguez L. M. *Intertextuality and Collage in Barthelme's short fiction* // Brill [Electronic recourse]. – Accessed mode: <https://brill.com/view/book/edcoll/9789401208390/B9789401208390-s014.xml>
16. Roe Barbara Louise. *The short works of Donald Barthelme. A dissertation submitted to the graduate faculty in partial fulfillment of the requirements for the degree of doctor of philosophy by Graduate College University of Oklahoma* / Barbara Louise Roe. – Norman, Oklahoma, 1982. – 198 p.
17. Эпштейн М. Информационный взрыв и травма постмодерна / М. Эпштейн // *Русский журнал*. – 1998. – 8 октября [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://old.russ.ru/journal/travmp/98-10-08/epsht.htm>

References:

1. Kretov, P. V., Kretova, O. I. (2019). The Probabilistic Subject as Agent of Parody Narrative in Postmodern Text. *Visnyk Cherkas'koho universitetu. Seria Filosofia (Bulletin of the University of Cherkasy: Philosophy Series), 1*, 62-71 (in Ukr.).
2. Goldman, A. I., Whitcomb, D. (2011). *Social Epistemology: Essential Readings*. New York: Oxford University Press.
3. Haidegger, M. (2007). *On the Way to Language*. Lviv: Litopys (in Ukr.).
4. Lyapushkina, E. (2019). *Introduction to literary hermeneutics. Theory and Practice*. Moskow: Ripol klassik (in Russ.).
5. *Fragments of the early Greek philosophers (1989), 1*. M.: Science (in Russ.).
6. Eselev, E. A., Zhdanov, S. G. (2013). The philosophy of difference: no idea. *Izvestia MGTU "MAMI" (News of Moscow State Technological University, 4(18))*, 45-50 (in Russ.).
7. Habermas, Yu. (2001). *The Philosophical Discourse of Modernity*. Kyiv: Chetverta khvylya (in Ukr.).
8. Protic, N. (2015). *The twenty-first century Pantagruel: the function of grotesque aesthetics in the contemporary world. A dissertation submitted to the faculty of graduate studies in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy, Graduate program in English*. York University Toronto, Ontario.
9. Girich, V. I. (2016). Symbols in the English short stories of the late XX – early XXI century. *Vestnik sovremennoi nauki (Bulletin of modern science), 10/1 (22)*, 73-75 (in Russ.).
10. Blinova, M. P. (2010). The philosophical basis of the ironic mode of narration in the literature of postmodernism. *Nauchnyi zhurnal Kubanskogo gosudarstvennogo agrarnogo universiteta (Scientific journal of the Kuban State Agrarian University), 59 (05)*, 1-13 (in Russ.).
11. Drag, W. (2016). "I'm a I'm a Scholar at the Moment": The Voice of the Literary Critic in the Works of American Scholar-Metafictionists. *Sciendo*, 26, 1, 36-51.
12. Vinkvist, Ch. E., Teilor, V. E. (Ed.). (2003). *Encyclopedia of Postmodernism*. Kyiv: The Publishers of Solomiya Pavlychko "Fundamentals" (in Ukr.).

13. Mashchenko, O. A. (2005). *The concept and image of the reader in the works of J. Bart and D. Bartelm of the last quarter of the twentieth century*. Dnipropetrovsk (in Ukr.).
14. Pavlenko, V. V. (2014). Difficulties in translating postmodern artwork. *Naukovi zapysky natsional'nogo universytetu "Ostroz'ka akademiya". Seria filologichna (Scientific Notes of the National University "Ostroh Academy". Philological Series)*, 45, 296-300 (in Ukr.).
15. González Rodríguez, L. M. (2012). Intertextuality and Collage in Barthelme's short fiction. *Brill*. Retrieved from: <https://brill.com/view/book/edcoll/9789401208390/B9789401208390-s014.xml>
16. Roe, B. L. (1982). *The short works of Donald Barthelme. A dissertation submitted to the graduate faculty in partial fulfillment of the requirements for the degree of doctor of philosophy by Graduate College University of Oklahoma*. Norman, Oklahoma.
17. Epshtejn, M. (1998). Information explosion and postmodern injury. *Russkii zhurnal (Russian magazine)*, October 8. Retrieved from: <http://old.russ.ru/journal/travmp/98-10-08/epsht.htm> (in Russ.).

KRETOV Pavlo Vasyliovych,

Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor of the Department
of Philosophy and Religious Studies
Bohdan Khmelnytsky
National University of Cherkasy

KRETOVA Olena Ivanivna,

Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor of the Department
of Russian Language, Foreign Literature
and Methods of Teaching
Bohdan Khmelnytsky
National University of Cherkasy,
e-mail: ataraksia@ukr.net

HERMENEUTICS OF DIFFERENCE AND PROBABILISTIC SUBJECT (BASED ON THE WORK OF DONALD BARTHELME)

Abstract. Introduction. *The article is devoted to the consideration of the formation of hermeneutics of difference in the context of transformations of ideas about understanding and subject in modern discourse and narrative. The relevance of the article is determined by the search for contemporary philosophical anthropology and the problematization of concepts of the subject and understanding against the background of socio-cultural dynamics of the human world. It is conditioned by the findings in the modern professional literature of the need to understand the postmodern transformations of the subject and the concept of understanding inherent in modern society.*

The purpose of the article is to problematize the question of forming a hermeneutic mode of difference in correlation with the problems of understanding, meaning-generation and transformation of the subject's philosophy in contemporary literary narratives on the example of D. Barthelme's small prose. The philosophy of difference has been examined in relation to the conceptual transformations of the subject in contemporary philosophical and literary language practices.

The study used **the methodology** of historical and philosophical conceptual analysis, cultural, literary comparative analysis, phenomenological and hermeneutical approaches.

The results of the study is a statement of the formation of hermeneutics of difference as a mode of understanding inherent in contemporary narrative and philosophical and literary discourse. It also substantiates the concept of the probabilistic subject as a modern transformation of classical subjectivity in the hyper-reality of the world of the modern man. The thesis about the genetic relation of hermeneutics of difference with the tradition of philosophical hermeneutics of the twentieth century is substantiated. and the projects of E. Husserl's phenomenology and M. Heidegger's transcendental ontology. The example of small prose by American writer D. Bartelme illustrates the generation of meaning in the text in the model of hermeneutics of difference. The formation of the probabilistic subject as a mode of understanding and monolithization of fragmented perceived meanings in the decent discourse and plural linguistic practices of post- and goal modernity is considered.

Conclusions. *The hermeneutics of difference, genetically linked to the postmodern paradigm of the*

philosophy of difference, provides for fundamentally new forms and methods of understanding discourse, narrative, and literary text. The main feature of hermeneutics of difference is the traductive interpretation of the relation of elements in the conditional semantic whole, which denies any hierarchy, continuity and sequence, and relies on total correlation as a mutual transition. Difference thus emerges as an epistemological instruction and a fundamental cognitive setting for understanding and experiencing decentralized fragmented reality.

Key words: *subject, hermeneutics of difference, probabilistic subject, narrative, postmodern, text, D. Barthelme.*

Одержано редакцією 22.10.2019

Прийнято до публікації 04.12.2019

УДК 338:23

DOI: 10.31651/2076-5894-2019-2-14-23

PECHERANSKYI Igor Petrovych,

Doctor of Philosophical Sciences,

Associate Professor at the Department of Philosophy

Kiev National University of Culture and Arts,

e-mail: ipecheranskiy@ukr.net

THE PRINCIPLE OF NON-INTERFERENCE OF POWER AND ITS ETHICAL JUSTIFICATION IN THE WORK OF HANS-HERMANN HOPPE

In the article the contents aspects and methodological meaning of non-interference of power are opened and its ethical justification in the works of the famous representative of «a new Austrian school» Hans-Hermann Hoppe is analyzed. Methodological basis of the research is the use of both general scientific and sociological methods. The theoretical and methodological basis of work is the system of general scientific and special methods, namely: historical-logical method, theoretical generalization and systematization. It defends the universalism of private property ethics, which transforms into the creation of a speculative concept of «natural order» implemented within the bounds of anarcho-capitalism Mises-Rothbard direction of «a new Austrian school». It is proved that the scientist, building on his a priori, praxeology, and the principles of self-belonging and homestead, creates his own theory of the economy of power, where the main object of criticism is the state as an institutionalized form of coercion and exploitation. For him power – is a coercion which becomes horribly devastating, turning into a state institution. It kills the creative potential of a person by reducing or even completely destroying the level of «domination over nature», and also threatening the normal work of the market, while having the «right» of legitimate violence, receives a clear preference. That is why the scientist places great emphasis on the ethical substantiation of the principle of non-interference of government in economic processes.

Key words: *«a new Austrian school», Hans-Hermann Hoppe, apriorism, praxeology, universalism, private property ethics, non-interference of power.*

Formulation of the problem. The topicality of this research work is due to the need to find new methods for analyzing economic reality, within which the category of «power» occupies one of the central places. Taking into account the modification of socio-economic processes caused by the controversial combination of unipolar dominant US and the increase of unpredictable multipolarity in the economic process, increasing the role of progressive countries in the international economy, growing food and water shortages, increasing the number of armed conflicts, transferring terrorist activity in cyberspace, low effectiveness of the crisis politics in countries that make up the core of the global financial system, the issue of the ratio is economic and political power, as well as the boundaries of state regulation and market opportunities, become critical and require critical and comprehensive analysis in the theoretical key.

In this sense, there is a need to explore methodological approaches and theories based on them that reveal the specifics of economic power, which is very closely linked to political processes. For this is necessary to pay attention on the heritage of «a new Austiran school» (the